

MUHİTTİN ÇEKEN

İSA'NIN YOKSUL ASKERLERİ

Tapınak Şövalyeleri

KURULUŞU, YÜKSELİŞİ, DÜŞÜŞÜ VE KURUMSAL YAPISI

TİMAŞ TARİH

**İSA'NIN YOKSUL ASKERLERİ
TAPINAK ŞÖVALYELERİ**

Kuruluşu, Yükselişi, Düşüşü ve Kurumsal Yapısı
Muhittin Çeken

TİMAŞ YAYINLARI | 4838
Tarih İnceleme-Araştırma | 112

EDİTÖR
Zeynep Berктаş
Kadir Güven

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Eylül 2020, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-3429-1

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr

   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT

Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No:3 Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

TAPINAK ŞÖVALYELERİ'NİN YÜKSELİŞİ

1. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Kuruluş Zemini	29
1.1. Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu.....	29
1.2. Haçlılar Açısından Güvenlik Sorunu ve Hac Meselesi	37
1.2.1. Güvenlik Sorunu	37
1.2.2. Hac Meselesi	40
2. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Kuruluşu	51
2.1. Tarihsel Kaynaklarda Tapınak Şövalyeleri Örgütü'ne Verilen İsimler	51
2.2. Örgütün İdeolojik Dayanağı: Süleyman Tapınağı	57
2.2.1. Süleyman Tapınağı'nın Dinler Tarihi Açısından Önemi	70
2.2.2. Tapınak Şövalyeleri'nin Süleyman Tapınağı'nı Ana Üs Olarak Kullanmaya Başlamaları	74
2.3. Örgütün Ortaya Çıkışı	79
3. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Yükselişi	102
3.1. Hukuki Bağlam: Örgütün Papalık Tarafından Resmen Tanınması (Troyes Konsili, 1129).....	103
3.2. Siyasi Bağlam: Şövalyelik Kavramının Örgüt İdeolojisine Paralel Yeniden Tanımlanması	113

3.3. Dini Bağlam: Papalık'ın Örgütü Güçlendirme Amaçlı Fermanları.....	118
4. Tapınak Şövalyeleri ve Haçlılar	130
4.1. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Haçlılar Çağı'nda Etkin Rol Aldıkları Hadiseler	132
4.2. Tapınak Şövalyeleri ve Haşhaşiler	165

İKİNCİ BÖLÜM

TAPINAK ŞÖVALYELERİ'NİN DÜŞÜŞÜ

1. Haçlı Seferleri'nin Başarısızlığı ve Tapınak Şövalyeleri'nin Tartışılmaya Başlanması.....	191
1.1. Fransa Krallığı ile Papalık Arasındaki İlişkiler (14. Yüzyıl Erken Dönemi)	191
1.3. Tapınak Şövalyeleri ve Hospitalier Şövalyeleri Örgütlerinin Birleştirilmesi Düşüncesi	206
1.2. Tapınak Şövalyeleri'ne Yönelik "Kutsal Davaya İhanet" Suçlamaları	209
1.3. Artan Dedikodular ve Kral Philip'in Harekete Geçmesi	217
2. Tapınak Şövalyeleri'ne Yönelik Kovuşturmalar	221
2.1. On Üçüncü Cuma: Örgüt Mensuplarının Tutuklanmaya Başlanmaları	224
2.2. Tapınak Şövalyeleri'nin Yargılanmaları Süreci	230
2.3. Papa'nın Yargı Sürecine Müdahale Teşebbüsleri	240
2.4. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün İlga Edilmesi	256
3. İlga Sonrası Dönemde Tapınak Şövalyeleri ve Konuya Dair Güncel Tartışmalar	263
3.1. İlga Sonrasında Avrupa'da Tapınak Şövalyeleri	281
3.2. İlga Sonrasında Tapınak Şövalyeleri'nin Varlığına Dair Tartışmalar	288

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TAPINAK ŞÖVALYELERİ'NİN KURUMSAL YAPISI

1. Hiyerarşik Yapı	302
1.1. Üstad (Magister)	304
1.2. Tapınak Meclisi	314
1.3. Kethüda (Senechal)	317
1.4. Mareşal (Marshal)	319
1.5. Kudüs Krallığı Komutanlığı	321
1.6. Kudüs Şehir Komutanı.....	323
1.7. Antakya ve Trablus Komutanlıkları.....	325
1.8. Mefruşatçı	326
1.9. Tapınak Evlerinin Şövalye Komutanları	327
1.10. Manastır Şövalyeleri ve Çavuşları	327
1.11. Türkopol Komutanı	329
1.12. Ast Mareşal	330
1.13. Sancaktar	331
1.14. Revirden Sorumlu Kardeşler	331
2. İktisadi Yapı	332
2.1. Bağış Müessesesi.....	334
2.2. Tapınak Evleri	350
2.3. Tapınak Bankacılığı	356
3. Askeri Yapı	372
4. Dini Yapı	381
5. Hukuki Yapı	392
5.1. Örgütten Kovulmaya Sebep Olan Suçlar	394
5.2. Örgüt Kıyafetlerine El Konulmasına Yol Açan Suçlar	400
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	409
KAYNAKÇA.....	421
EKLER	448
DİZİN.....	478

ÖN SÖZ

Haçlı Seferleri, tarihin en önemli ve ilgi çeken olguları arasındadır. Bilindiği gibi siyasi, dini, iktisadi, sosyal, ideolojik pek çok saikten beslenerek ortaya çıkan Haçlılar Çağı, Papa II. Urbanus'un 1095 yılında bugün Fransa topraklarında yer alan Clermont'tan yaptığı çağrıyla başlamıştır. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca (1096-1291) Doğu Akdeniz coğrafyasında kanlı savaflara sebep olan bu seferler silsilesinin ilki, Haçlıların başarısıyla neticelenmiştir. Bu sefer sırasında, yüzlerce yıldır Müslümanlarca yönetilen Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus gibi önemli şehirlerin Haçlılar tarafından ele geçirilmesi ve bu şehirlerde Latin Hristiyanlığını temsil eden devletler kurulması, Haçlılar Çağı tabir edilen sürecin sonraki aşamaları için belirleyici olmuştur.

Haçlılar Çağı, her ne kadar öncelikle Batı Hristiyanlığı ile Müslüman dünya arasında yapılan kanlı savaflarla hatırlansa da aslında söz konusu dönem bu iki dünya arasında farklı boyutta ilişkilere ve yeni konjonktürel yapı çerçevesinde döneme has birtakım gelişmelere de sahne olmuştur. Bunlardan biri Batı Hristiyanlarının Filistin bölgesine yönelik hac ziyaretleri bağlamında kendini belli etmiştir. Zira bilhassa Kudüs'ün Müslümanlardan alınması (1099), Avrupada çok geniş çaplı yankı uyandırmış öteden beri "Kutsal Topraklar"a Avrupadan yapılan ziyaretlere büyük ivme kazandırmıştır. Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün ortaya çıkışı, hiç değilse bizzat örgütün söylemine göre, işte bu hac ziyaretleri bahsiyle yakından ilişkilidir. Bir başka deyişle Tapınak Şövalyeleri, artık Haçlılara ait bir

şehir olan Kudüs'e Avrupa'dan hac amacıyla gelen Hristiyanların Müslümanlar tarafından yol güzergâhları boyunca tehdit edildikleri ve hatta saldırılara maruz kaldıkları gerekçesiyle, yani bu hacıları Müslümanlara karşı korumak söylemiyle kurulmuş bir örgüttür.

Tapınak Şövalyeleri Örgütü, Ortadoğu coğrafyasında kendisi açısından oldukça elverişli bir siyasi ve dini çerçevede yaşamak ve güçlenmek imkânı bulmuştur. Bu çerçevede örgüt, bir tarafta devamlı surette insana ve silahlı güce ihtiyaç duyan Kudüs Krallığı tarafından diğer tarafta ise silahlı bir örgüt üzerinden Doğu'da varlığını ve egemenliğini hissettirmek isteyen Papalık tarafından, yani her iki merkezce de kendi çıkarları doğrultusunda desteklenmiştir. Dolayısıyla Tapınak Şövalyeleri'nin, Haçlı Seferleri tarihinin çok önemli bir parçasını veya alanını oluşturmalarında gariptenecek bir şey yoktur. Tapınak Şövalyeleri Örgütü, başlangıcından sonuna kadar başat bir unsur olarak Haçlı Seferleri tarihinde önemli roller oynamıştır.

Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Papalık tarafından legal bir statüde tanınarak istikrarlı şekilde siyasi, mali ve hatta dini açılardan desteklenmesi, örgütün kısa sürede siyasi açıdan adeta tamamen bağımsız (yalnızca ve doğrudan Papa'ya bağlı), mali açıdan ise son derece zengin bir yapıya dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Bununla paralel şekilde ve zamanla örgüt mensupları, dini bir zemine dayanan kuruluş felsefelerinden gittikçe uzaklaşmışlar, tıpkı tamamen bağımsız bir yapılanmaymış gibi kendi çıkarları doğrultusunda siyasi ilişkilere ve hatta ticari münasebetlere girmişlerdir. Latin Hristiyanları açısından Haçlılar Çağı'nın başarıyla sürdüğü veya durumun iyi-kötü idare edildiği süreçte, örgüt mensuplarının bu çıkar ilişkileri görmezden gelinmiştir. Ancak Müslümanlar karşısında üst üste uğranılan mağlubiyetler neticesinde ve bilhassa 1187'de Selahaddin'in Müslümanlar namına Kudüs'ü ele geçirmesiyle birlikte, bir zamanlar kahramanlıkları Hristiyan dünyanın dört

bir tarafında yankılanan Tapınak Şövalyeleri tartışılmaya başlanmıştır.

Tapınak Şövalyeleri, işte bu doğrultuda, 14. yüzyılın başlangıcından itibaren, zeki bir yönetici olduğu anlaşılan Fransa Kralı Philip'in hedefinde yer almışlardır. Örgüt mensuplarının tartışıldıkları, birçok suçlamayla yüzleştikleri, nihayet yargılanıp ağır işkencelere maruz kaldıkları bu süreç, her ne kadar Papalık kurumunun örgüt lehine başarısız birtakım teşebbüsleri söz konusu ise de nihayetinde örgütün ilga edilmesiyle sonuçlanmıştır. Tapınak Şövalyeleri, hâlâ hem tarihsel hem güncel birçok tartışmaya konu oluşturmaktadır.

Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün kuruluş, yükseliş, gözden düşüş ve ilga süreçleri ile kurumsal yapısını genel hatlarıyla ele alan bu eser, doktora çalışmamızın gözden geçirilmiş ve önemli ölçüde genişletilmiş halidir. Bilindiği gibi Ortaçağ Avrupa ve buna bağlı olarak Haçlı Seferleri alanı Türkçede bugüne kadar bazı saygın araştırmacının değerli çalışmalarıyla farklı boyutlarda ele alınmıştır. Ne var ki Haçlılar Çağı'nın başlıca aktörleri arasında yer almalarına rağmen Tapınak Şövalyeleri görece ihmal edilmişlerdir. Biz de gerek Haçlı Seferleri tarihine olan ilgimiz ve gerekse bu seferlere bağlı olarak kurulan Tapınak Şövalyeleri'ne dair yoğun merakımız nedeniyle, bu konuda tez ve hatta bir kitap hazırlama düşüncesiyle hareket ettik. Bu bağlamda Tapınak Şövalyeleri konusunu ele alan bu çalışma, hem konuya dair kaleme alınmış klasik kaynaklar hem de doğrudan veya dolaylı şekilde alana temas eden modern eserler ışığında yaklaşık yedi yıllık bir araştırmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Bütün akademik çalışmalar gibi bu çalışma da büyük emek ve mesai harcanarak oluşturulmuştur. Bu süreçte harcanan emek ve mesaide şahsım dışında pay sahibi olan bazı isimleri de burada özellikle zikretmek isterim. Bu vesileyle bu konuyu bana öneren, vazgeçme aşamasına geldiğim süreçlerde

beni cesaretlendiren, rehberlik eden ve maddi-manevi her türlü desteğini benden esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet ÇELİK'e özellikle teşekkür ederim. Eserin taslak halini okuyarak düzeltmeler yapan ve bu açıdan metne değerli katkılar sunan Doç. Dr. Zafer DUYGU'ya; kaynak temini konusunda fikir veren ve ihtiyaç duyduğum anlardaki yönlendirmeleriyle yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Jochen BURGTORF'a; Latince ve Fransızca bazı metinlerin tercümesindeki yardımlarıyla esere katkı sunan Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN ve arkadaşım Asmae el-FİLLALİ'ye; çalışmayı baştan sona okuyarak fikirlerini benimle paylaşan ve teknik konularda desteğini gördüğüm Doç. Dr. Musa GÜMÜŞ'e teşekkür ederim. Ayrıca Arapça bazı metinlerin gözden geçirilmesi ve ulaşamadığım bazı kaynaklara ulaşma konusunda yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Tülay YÜREKLİ ve Hicran TORLEK'e teşekkür ederim. Konuya dair yeni bilgiler edindikçe heyecanla bu bilgilerimi yakınımıdaki insanlarla paylaşmak istediğim birçok an oldu. İşte bu anlarda yanımda olan ve belki de defalarca konuyu dinleme nezaketinde bulunan mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ'e, Arş. Gör. Yasin AKMEŞE'ye ve nihayet Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki tüm kıymetli hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim. Bütün bu süreç boyunca özellikle çocuklarımızın sorumluluğunu üstlenerek bana destek veren eşim Melek ÇEKEN'e, yaşamım boyunca varlığı koşulsuz desteğiyle çok şey borçlu olduğum annem Hacer ÇEKEN'e ve ailemin diğer kıymetli tüm bireyelerine minnettardım. Kızım Hacer Sare ile oğlum Mehmet Arslan'a sevgilerimi gönderiyorum.

Muhittin ÇEKEN
İzmir/Seferihisar 11 Ağustos 2020

GİRİŞ

Doğu Batı ilişkileri,¹ tarihin her döneminde güncelliğini korumuş,² siyasi, ekonomik ve kültürel meselelerden de beslenerek dini mahiyet almış bir şekilde cereyan etmiştir.³ Mazisi Eskiçağlara dayanan Doğu-Batı ilişkileri,⁴ Hristiyanlığın Batı kimliğinin temel parçası olmasıyla birlikte, tarihsel süreçte farklı boyutlara ulaşmıştır. Hristiyanlık Doğu'ya karşı ideoloji geliştirmeye başladığında ise karşısında, özellikle 7. yüzyıldan itibaren Doğu'yu temsil etme kabiliyeti kazanan İslamiyet'i

¹ “İnsanlık tarihinin değişmeyen ve zaman içinde belirsiz aralıklarla tekrarlanan önemli ve karakteristik bir olayı, Doğu-Batı çekişmesidir. Bu çekişmenin bilinen ilk safhası MÖ. 5. yüzyıldaki İran-Yunan savaşlarıdır. Buna, Batı'nın tepkisi Büyük İskender'in Doğu'yu istilası olmuştur. Daha sonra 4. yüzyılda Hunların Avrupa'ya girişiyle başlayan Kavimler Göçü'nü de, Doğu-Batı dünyasının birbiriyle çatışmasının bir evresi saymak gerekir.” Bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997, s. xv.

² Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, “Baykan Sezer ve Tarihte Doğu-Batı Çatışması: Türk Sosyolojisinin Dünyaya Söyleyecek Sözü Var”, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2017, s. 18-19.

³ Bu meseleleri, “Avrupalı Hükümdarın” meşruiyeti güçlü bir siyasi silah olarak algılamaları ve buna sahip olma ideolojileri üzerinden okuyabiliriz. Bu meseleler, siyasetten ekonomiye, kültürden toplumsal ideolojiye kadar çok karmaşık ilişkileri içinde barındırır. Bu konuda bkz. Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 445 vd.; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, Çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2014, s. 61-64; Hasan Bülent Kahraman-E. Fuat Keyman, “Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite”, *Doğu Batı Yayınları*, S. 5, Ankara 1998, s. 78.

⁴ Nancy Bisaha, *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2012, s. 19.

bulmuştur. Bu ilişki biçimi, Batı'yı ve Doğu'yu temsil eden dinleri, uzlaşmaz iki rakip olarak karşıt kurumsallaşmalara doğru politikalara yönlendirmiştir.⁵ Bu dini kurumlar ise Doğu ve Batı'nın birbirlerine bakış açılarını, anlama ya da anlamama noktasındaki tavırlarını “keskin” bir şekilde etkilemiştir.⁶ Burada Batı'ya dair bir ifade ile başlarsak, Haçlı Seferleri bizim için önemli bir örnek olacaktır.⁷ Haçlı Seferleri 1096-1291 yılları arasında yaklaşık iki asır gibi uzun bir süreci kapsar ve Batı'nın Doğu'ya karşı bakış açısının en karakteristik örneklerinden birisini verir. Bu, aynı zamanda Hristiyanlığın, Doğu'ya karşı en büyük kurumsallaşması olarak da görülebilir. Öyle ki, iki asır boyunca Batı'nın Doğu ideolojisini beslemiştir. Bu “Kutsal Savaş”, aslında inanç ve hâkimiyet üstünlüğünün Doğu'ya gösterilme biçimini de yansıtır.⁸ Doğu ise zaten karşıt ideolojisini Batı'dan daha cesurane bir şekilde, daha 7. yüzyıldan itibaren göstermekteydi.⁹ Haçlı Seferleri de bir anlamda bu cesurane

⁵ Baykan Sezer, “Doğu Batı Ayırımı”, *Doğu Batı Yayınları*, S. 2, Ankara 1998, s. 44; Etyen Mahçupyan, “Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi”, *Doğu Batı Yayınları*, S. 2, Ankara 1998, s. 50; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 221.

⁶ Haçlı Seferleri'ne kadar Hristiyanlık ile İslam arasındaki ilişkiler, iki din arasındaki mücadeleden çok, bir şekillenme ve netleşme aşamasındaydı. Bkz. Yüksel Kanar, *Batı'nın Doğusu: Avrupa Barbarlığının Küreselleşmesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 234.

⁷ “Haçlı Seferlerinden beri kendini diğerinin düşmanı, zıttı, tersi olarak üreten, üretmekten çok öyle algılayan/algılamak isteyen” Doğu-Batı “uygarlık küresinin aynı olgunun farklı kesitleri olduğuna ilişkin bir iddianın, küçümseme, ihanete uğrama duygusu, saçmalık karşısında olduğu algılaması, sapkınlığı teşhis etme gibi durumlar yaratması kaçınılmazdır.” Bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, “Fakir Akrahanın Talihi”, *Doğu Batı Yayınları*, S. 2, Ankara 1998, s. 58.

⁸ Franco Cardini, “Haçlı Seferleri ve Kudüs Krallığı”, *Ortaçağ: Katedraller-Şövalyeler-Şehirler*, Ed. Umberto Eco, 2. Baskı, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 50-51.

⁹ *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği: Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, Çev. Ergin Ayan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 27; Steven Runci-

harekete karşılık verme ideolojisinin bir sonucu olarak da okunabilir.¹⁰ Burada karşıt kurumsallaşmanın oluşturulmaya başladığını yine Haçlı Seferleri üzerinden ifadesini bulan tarihi okumayla da yapabiliriz.

Haçlı Seferlerini, Avrupa'nın farklı bir dünyaya açıldığı bir dönemin başlangıcı kabul etmek, abartılı bir yaklaşım olmayacaktır. 4. yüzyılın sonlarından itibaren karanlık bir döneme giren, siyasi, dini ve ekonomik açıdan zorunlu bir izolasyon süreci geçiren Avrupa, bu süreçten çıkışını, 7. yüzyılda yeni bir din olarak temayüz eden İslam'a karşı uzun vadede geliştirdiği ideoloji vasıtasıyla gerçekleştirecekti. Kendisine yakıştırılan "karanlık"tan çıkışını önemli ölçüde Haçlı Seferleri vesilesiyle elde eden Avrupa, bu süreçte 7. yüzyılda temelleri atılan İslam'a, dolaylı da olsa göz ardı edilemez ölçüde borçluymuştu. Zira teolojik açıdan İslam'ı meşru bir din olarak görmekten uzak bir tutum içerisinde bulunan Hristiyan Avrupa, Kudüs'ün Müslüman hâkimiyetinde olmasını, kabuğunu kırmak ve Doğu'ya yerleşmek için meşru bir gerekçe olarak kabul etti. Bu açıdan Haçlı savaşlarını, 7. yüzyılda tohumları atılan ve o tarihten itibaren süregelen evrensel iki din olarak Hristiyanlık ve İslamiyet arasındaki mücadeleler silsilesinin tarihsel süreç içerisindeki en önemli dönemlerinden birisi kabul etmek doğru bir yaklaşımdır. Tabii yaklaşık iki asır sürececek bu mücadeleler silsilesinin içerisinde barındırdığı, siyasi, ekonomik ve ideolojik faktörleri de kesinlikle göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu faktörler, iki farklı kıtayı ve kimliği temsil eden güçler arasındaki ilişkiyi şekillendiren temel unsurlar olmuştur.

Bu ilişkinin ortaya çıkardığı aktörlerin de burada zikredilmesi tarihi kaynak, ideoloji ve hareket bağlamından Haçlı

man, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 4, 9.

¹⁰ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 21.

Seferleri'ni açıklamak ve doğru bir şekilde ortaya koymak açısından sayısız faydalar sağlayacaktır. Haçlı Seferleri'nin aktüel hale gelmesinde aktör meselesi, bu seferlerin en yakın tarihi arka planını oluşturmaktadır. Bununla ilgili olarak muhtemelen bizden farklı aktörlere işaret edecekler de olacaktır; fakat bizim için Haçlı Seferleri'nin aktüel hale gelmesinin en yakın ve temel örnekleri, 1071'de sahneye çıkmış olan ve biri Doğu diğeri ise Batı'yı temsil eden, Doğu'da Sultan Alparslan ve Selçuklular, Batı'da ise Alexios Komnenos ve Bizans'tır. Bu iki temel aktörün yeni yeni aktörlere doğrudan ya da dolaylı olarak alan açtığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Papa VII. Gregorius (ö. 1085) ile başlayan ideolojik aktüalite, Batı'nın Doğu'ya yaklaşma biçiminde de belirgin bir değişimden, yani ideolojiden fiiliyata evrilen bir düşünceden bahsediyoruz. VII. Gregorius dönemi işte bu noktada Papa II. Urbanus (ö. 1099) dönemine aktüel bir mirasın oluştuğunun en temel işaretini vermiştir. Haçlı düşüncesinin baş aktörü olarak ifade edilebilecek olan II. Urbanus, aynı zamanda Batı'nın Doğu'ya karşıt kurumsallaşmasının ilk önemli örneğinin verildiği dönemin dini lideri konumundaydı. Bu karşıt kurumsallaşmanın temeli, Birinci Haçlı Seferi idi ve bu sefer, kendinden sonrakilere muazzam, muazzam olduğu için de aşılabilir bir miras bırakacaktı. İşte bu kurumsallaşma çabasının temelini atıldığı ve yaklaşık iki asır sürecek kapsamlı organizasyonunun başlangıcını oluşturan, yani tabir-i caizse fitili ateşleyen bazı gelişmeler vardı. Bu gelişmeler ise, 11. yüzyılın hemen başında meydana gelen gelişmelerdi ve içerisinde de dini, siyasi, sosyo-ekonomik ve askeri unsurlar¹¹ barındırmaktaydı.

11. yüzyıla gelindiğinde, Kutsal Mezar Kilisesi'nin tahrip edilmesi (1009)¹² en azından Haçlı Seferleri'nin dini ve ideo-

¹¹ Haçlı Seferleri'nin dini, siyasi, ekonomik ve sosyal sebepleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi: Makeleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları, İstanbul 2007, ss. 1-19.

¹² Vasiliev, 445, 450; *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği...*, s. 27, 31; Run-

lojik temellerinin atılmasını, yani Haçlı Seferleri kavramının zihinlerde oluşmasını sağladı. Siyasi ve askeri temeller ise, Büyük Selçukluların Anadolu'daki faaliyetleri neticesinde atıldı. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin Anadolu'yu hızla ele geçirmeye başlaması, Doğu ve Batı Hristiyan dünyasında büyük bir endişe ve korkuya sebep oldu.¹³ 1070'li yıllarda Kudüs'ün Türkler tarafından alınması ise dini ve ideolojik açıdan atılan temelleri olgunlaştıran saikler oldu. Kudüs'ün Türkler tarafından ele geçirilmesi, mütedeyyin Avrupa toplumunun dini hassasiyetlerine önemli ölçüde tesir etti ve uzun süredir teoride olduğu düşünülen sefer planlarının pratiğe dökülmesi için de bir zemin oluşturdu. Kudüs'ün Türkler tarafından alınmasının Avrupa toplumu genelinde yarattığı bu muazzam heyecan dalgası,¹⁴ 11. yüzyılda Müslümanlara karşı girişecekleri bu savaşı, kendilerinin Yahudilerin çoktandır kaybettiği Tanrısal misyonu devralmış yeni "Seçilmiş Halk" iddiasıyla meşrulaştırmayı tercih eden Kilise'nin marifetiyle muazzam bir propaganda aracına dönüştürüldü.¹⁵ Artık Papa, farklı etnik unsurlardan oluşan Avrupa toplumunu ortak bir ideal etrafında birleştirip harekete geçirebileceği bir ortama sahipti.

Avrupa halklarında oluşan dini heyecan dalgası, Papa'nın uzun soluklu tasarısının hayata geçirilmesi için uygun bir zemin oluşturdu. Bu durumu fırsata dönüştürmeyi hedefleyen Papa II. Urbanus, 1095 Clermont Konsili'nde yaptığı

cıman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 1, s. 28.

¹³ Fulcherius Carnotenses, *Kudüs Seferi*, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 46.

¹⁴ Vasiliev, s. 450.

¹⁵ "Batı Hristiyanları, kendilerinin Tanrı'nın gözdeleleri olduğunu düşünmeye özel bir eğilim göstermişlerdir. 11. ve 12. yüzyıllarda Haçlılar, Yahudi ve Müslümanlara karşı giriştikleri kutsal savaşı, kendilerinin, Yahudilerin çoktandır kaybettiği tanrısal misyonu devralmış yeni Seçilmiş Halk oldukları iddiasıyla meşrulaştırmışlardır." Bkz. Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi: İslam-Hristiyanlık ve Yahudiliğin 4000 Yıllık Tarihi*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2017, s. 99.

konuşmayla,¹⁶ dindaşlarına adeta ölü ya da öldürün emri vererek, Katolik Hristiyan dünyasının içinde bulunduğu heyecan ateşini daha da ateşledi.¹⁷ Clermont Konsili'nde yaptığı ateşli konuşmada dini motifleri ön plana çıkaran Papa, bununla aslında Avrupa toplumunun içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal buhranı kamufle edip, seferlere dini bir meşriyet sağlamaya çalışıyordu. Dinin yaptırım gücünün farkında olan ve kitleleri ancak bu yolla harekete geçirebileceğini düşünen Papa,¹⁸ bulunduğu konuma göre her kesimin kendisine bir sebep yaratarak seferlere katılacağı motivasyonu unsurlarını harekete geçirme konusunda oldukça etkileyici bir konuşma yaptı. Tabii temsil ettiği sosyal tabaka ve aidiyet duyduğu toplumun

¹⁶ Papa II. Urbanus Clermont Konsili'nde dindaşlarına şöyle seslendi: “Sevgili Kardeşlerim, insanlığın kurtarıcısının, mukaddes insan suretini aldığı ve insanlar arasında bir insan olarak bulunduğu, uzun zaman önce vadettiği ve varlığıyla birçok mucizeler gösterdiği toprakları kutsadığını bilmenizde fayda vardır. Bunu bize Eski ve Yeni Ahit her yönüyle açıklamaktadır. Mesih’in bu ülke için olan sevgisi bilinmektedir. Dünyanın tamamı ona ait olmasına karşın O, dünyanın bu küçük kısmını kendi mirası olarak belirlemiştir. İşaya 19/24:5/7’de şöyle demektedir: “Mirasım İsrail mübarek olsun. Çünkü ordular Rabbinin bağı, İsrail’in evidir.” Bkz. Anonim Haçlı Tarihi, Çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 49; Ayrıca Papa II. Urbanus’un Clermont Konsili’ndeki konuşmasının Fulcherius Carnotensis, Robert de Monk, William of Malmesbury versiyonları için Bkz. *Urban And The Crusaders*, Ed. D. C. Munro, The Department of the History of Pennsylvania, Philadelphia 1901, ss. 2-15.

¹⁷ S. E. Al- Djazairi, *The Myth of Muslim Barbarism And Its Aim*, Bayt Al-Hikma Press, 2007, s. 324.

¹⁸ Kudüs’ün Müslümanların hâkimiyetinde olmasını bu seferlerin en önemli gerekçesi olarak sunan ve bununla da dindar Avrupa toplumunun sefere göstereceği coşkulu reaksiyonu amaçlayan Kilise bunu 1095 yılında topladığı Clermont konsilinde gerçekleştirdi. Farklı ırk ve dillerden oluşan Avrupa toplumunu ancak din paydası altında birleştirebileceğini düşünen Papa, Haçlı Seferleri’nin temellerini, Kudüs’ü kurtarma söylemleri üzerine inşa etmeyi tercih etti. İbrahim Halil Er, *Cennet Doğuda Bir Yerdedir: Haçlı Seferleri’nin Değişen Yüzü*, Elips Kitap Yayınları, Ankara 2006, s. 27; Mike Paine, *Haçlı Seferleri*, Çev. Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2011, s. 13.

değerlerine göre siyasi, sosyal, askeri, ekonomik gibi farklı unsurları kendilerine amaç edinen toplumun farklı kesimleri için de din motifi, bu amaçları daha kapsayıcı ve daha ulvi bir mahiyete bürüyen önemli bir meşruiyet kaynağı oldu. Kudüs'ün İslam hâkimiyetinde olması da bu meşruiyet zeminini güçlendiren önemli bir sebepti. Doğu'daki siyasi ve askeri gelişmelerin de yarattığı şartları değerlendirme ferasetini gösteren Kilise, Kutsal Toprakları İslam hâkimiyetinden kurtarma söylemleri üzerinden, geniş kapsamlı bir savaş organizasyonunun temellerini attı.¹⁹ Böylelikle dini, siyasi, ideolojik ve kültürel açıdan farklı iki dünyanın çatışmasının en uzun safhasını oluşturan ve makro planda Avrupa'yı ortak bir fikirde buluşturan Haçlı Seferleri de başlamış oldu.²⁰

Papa II. Urbanus'un çağrısının ardından 19 farklı milletten oluşan kalabalık bir Haçlı ordusu,²¹ 1096 yılının Mart ayında kutsal sefer için yola çıktı.²² İstanbul Boğazı'nı geçerek Anadolu'ya giren bu ordu, Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıçarslan maiyetindeki Selçuklu ordusunu yenerek Anadolu'nun içlerine kadar ilerledi. Kısa sürede sırasıyla Urfa ve Antakya'yı ele geçiren Haçlılar, buralarda Latin krallıklar kurarak İslam coğrafyasının stratejik noktalarında mevcudiyetlerini siyasi bir zemine

¹⁹ Peter Charanis, "Aims of The Medieval Crusades and How They Were Wiewed by Byzantium", *Church History*, C. 21, No. 2 (Jun., 1952), s. 124; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı 35 (1984-94)*, s. 66; Selim Tezcan, "Haçlı Seferleri-Tanım ve Ötesi: Avrupa Orta Çağ Tarihçiliğinde Haçlı Seferleri Üzerine Süregiden Tartışmalar", *Orta Çağ'a Yeni Yaklaşımlar: Ekonomi, Savaş, Kilise, Yaşam*, Der. Zeynep Kocabıyıkoglu Çeçen, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2019, ss. 112-115.

²⁰ Joseph Francois Michaud, *The History of The Crusades*, Fransızcadan Çev. W. Robinson, C. I, Redfield, New York 1853, s. xix; Tezcan, s. 118.

²¹ G. A. Campbell, *The Knights Templars: Their Rise and Fall*, River Press, Londra 1937, s. 86.

²² Fulcherius Carnotenses, s. 56.

taşıdılar.²³ 15 Temmuz 1099 tarihine gelindiğinde ise Kudüs'e giren Haçlılar, burada yaş, ırk ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın büyük bir katliam ve talan uyguladılar ve nihayetinde Latin tahakkümünde Kudüs Haçlı Krallığı'nı kurdular.²⁴

1099 yılında Kudüs'ün ele geçirilmesi ve burada Haçlıların denetiminde bir krallığın inşa edilmesi, Avrupadan Doğu'ya çok sayıda Hristiyan hacının gelmesine neden oldu. Ancak Avrupadan hac ibadeti için Kudüs'e doğru yola koyulan bu hacılar, Doğu'ya ulaştıklarında, Haçlılar tarafından daha önce Kudüs şehrinden atılan ve şehrin dağlık kesimlerini mesken tutan Müslümanların saldırılarına maruz kalmaya başladılar. Hacılar, özellikle Yafa-Kudüs güzergâhı üzerinde, Müslümanların saldırılarına uğrayarak zaman zaman mallarını, zaman zaman da canlarını kaybettiler. Birinci Haçlı Seferi esnasında Doğu'ya gelen bir grup şövalye, hacıların maruz kaldıkları bu saldırıları ve krallığın içinde bulunduğu şartları müşahede ederek hacıları korumak amacıyla bir örgüt kurmaya karar verdiler. Kaynaklara göre Tapınak Şövalyeleri, bu düşüncenin bir tezahürü olarak ortaya çıkan dini-askeri karakterli bir örgüt oldu.

Hacıları korumayı amaçlayan bir örgüt tasarısını geliştiren Tapınak Şövalyeleri, kendilerine kutsal bir misyon yükleyerek *İsa'nın Yoksul Şövalyeleri* adı altında yoksulluk yemini ettiler. Ancak Tapınak Şövalyeleri, kuruluşlarından çok kısa bir süre sonra, muazzam bir güç ve zenginliğe ulaştılar. Yoksul olarak addedilen dokuz kişilik bir grubun, hacıları korumak gibi bir ideal etrafında birleşmesi ve bu grubun kurduğu örgütün kısa süre içerisinde önemli bir gelişim kaydederek Haçlı Seferleri'nin önemli unsurlarından birisi haline gelmesi ve bu seferler

²³ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, Bahar Yayınları: 10/227-230, 235-236.

²⁴ İbn Kalanisi, *Şam Tarihine Zeyl: I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, Çev. Onur Öztağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 5; Fulcherius Carnotenses, ss. 104-106.

içerisinde önemli fonksiyonlar üstlenmesi konuya dair dikkat çeken hususlar odu. Tapınak Şövalyeleri'nin kuruluş amacı neydi? Bu örgüt, bu kadar kısa süre içerisinde nasıl Ortaçağ Avrupası'nın zengin ve güçlü yapılanmalarından birisi haline geldi? Tapınak Şövalyeleri kim(ler) tarafından hangi amaçlarla desteklendi? Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri'nde hangi anlamda nasıl bir rol üstlendi? Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri'nin asli unsurlarından birisiyken, nasıl ve hangi gerekçelerle ilga edildi? Fransa'da bir gece eş zamanlı ani operasyonlarla tutuklanan Tapınak Şövalyeleri'nin tutuklanmalarının perde arkasında yatan sebepler neydi? Tapınak Şövalyeleri, kurumsal açıdan nasıl bir işleyiş ve yapılanmaya sahipti?

Bu ve daha fazlası sorulara cevap(lar) aradığımız ve yaklaşık iki yüz yıllık resmi bir geçmişe sahip Tapınak Şövalyeleri'nin tarihini akademik olarak ele aldığımız bu eser, önsöz, giriş, sonuç ve değerlendirme, kaynakça ve ekler bölümleri dışında üç ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci Bölüm “Tapınak Şövalyeleri'nin Yükselişi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm “Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Kuruluş Zemini”, “Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Kuruluşu”, “Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün Yükselişi” ve “Tapınak Şövalyeleri ve Haçlılar” şeklinde dört ana ve bunlara bağlı çok sayıda ara başlıktan teşekkül etmektedir. Bu bölümü oluştururken kullandığımız kaynaklardan genel olarak bahsetmek gerekirse, konunun içeriğine dair bilgi veren kaynaklar (özellikle kuruluş dönemi için) maalesef sınırlıdır. Ayrıca bu kaynaklar örgütün kuruluşundan itibaren en erken yarım yüzyıl sonra kaleme alınmışlardır. Bunlar arasında Willermus Tyrensis, Mor Mihayel Rabo, Walter Map, Ernoul öne çıkan kaynaklardır. Ancak bu kaynaklardaki bazı kayıtların yer yer birbirleriyle çeliştikleri ve örgüte karşı bazı ön yargılar taşıdıkları da belirtilmelidir. Tapınak Şövalyeleri'nin elde ettikleri birtakım başarı ve imtiyazları belgeleyen bazı makbuzlardan, bazı Papalık fermanlarından ve ayrıca Batı'da konuya dair yapılan modern araştırmalardan hareketle Tapınak Şövalyeleri

Örgütü'nün Yükselişi betimlenmiştir. Özellikle Fransız tarihçi D'Albon tarafından konuya ilişkin bir araya getirilen arşiv belgeleri araştırmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Zira Tapınak Şövalyeleri'ne yapılan bağışların bu örgütü ne denli zenginleştirdiği, onların Papa nezdinde elde ettikleri dini, siyasi, ekonomik imtiyazlar, bu makbuzların bir kısmına dayalı olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Tapınak Şövalyeleri'nin akıl hocası tabir edebileceğimiz Aziz Bernard'ın Tapınak Şövalyeliği'nin tanımlandığı “De laude novae militiae” (Yeni Şövalyeliğe Övgü) adlı çalışması da çalışmanın bu bölümü için başvurduğumuz önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Birinci bölümde, ayrıca Tapınak Şövalyeleri'nin Haçlı Seferleri sırasında üstlendikleri fonksiyonlar veya Haşhaşilerle ilişkileri gibi konular da bilhassa örgüt üyeleri tarafından yazılmış bazı mektuplar, Latin kaynaklar, İslam kaynakları ve konuya dair güncel eserlere dayanılarak anlatılmıştır.

Eserin ikinci bölümü “Tapınak Şövalyeleri'nin Düşüşü” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, bir bütün olarak bir zamanlar Haçlılar çağında büyük ağırlığı ve saygınlığı olan Tapınak Şövalyeleri Örgütü'nün gözden düşüşünü ve ilga sürecini anlatmaktadır. Çalışmanın bu bölümü, “Haçlı Seferleri'nin Başarısızlığı ve Tapınak Şövalyeleri'nin Tartışılmaya Başlanması”, Tapınak Şövalyeleri'ne Yönelik Kovuşturmalar”, “İlga Sonrası Dönemde Tapınak Şövalyeleri ve Konuya Dair Güncel Tartışmalar” şeklindeki üç ana başlık ve bu başlıklara bağlı olarak da diğer ara başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölüm için özellikle faydalandığımız çalışmalardan birisi George Lizerand tarafından “Le Dossier de L’Affaire Des Templiers” ismiyle derlenen tutanaklarıdır. Latince ve Fransızca olarak bir arada derlenen bu tutanaklarda örgütün tutuklanması ve yargılanmasına dair önemli bilgiler sunulmuştur. Yine bu bölüm için on üçüncü yüzyılda Paris Üniversitesi'nde görev yapan Pierre Dubois'in eseri ile İngiliz kronik yazarı Matthew Paris'in çalışması katkı sağlayan diğer önemli eserler olmuştur. Bu bölümde

anlattığımız olayların Fransa'da yaşanması itibariyle, o dönemi anlatan bazı kaynakları tespit edip kullanmanın yanı sıra elde ettiğimiz bilgileri modern kaynaklarla destekledik. Özellikle Tapınak Şövalyeleri konusunda dünyada otorite kabul edilen Malcolm Barber, Alan Forey, Jochen Burgtorf, Sophia Menache, Helen Nicholson, Anne Gilmour-Bryson ve Barbara Frale gibi Batılı yazarların eserleri çalışmamıza önemli ölçüde katkı sağlayan çağdaş eserler olmuştur.

Eserin üçüncü bölümü “Tapınak Şövalyeleri’nin Kurumsal Yapısı” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, “Hiyerarşik Yapı”, “İktisadi Yapı”, “Askeri Yapı”, “Dini Yapı” ve “Hukuki Yapı” ana başlıklarına bağlı olarak çok sayıda ara başlıklardan oluşturulmuştur. Genel olarak örgütün hiyerarşik yapısı, dini yaşantısı, hukuk anlayışı ve askeri karakterinin anlatıldığı bu bölümde, referansımız, 1136 yılında yazıldığı düşünülen ve örgütün gelişimine paralel olarak geliştirilen Tapınak Şövalyeleri’nin anayasası niteliğindeki metin olmuştur. 1886 yılında Henri de Curzon tarafından Fransızca olarak derlenen bu metin, 1992 yılında J.M. Upton-Ward tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Tarafımızca da tamamen Türkçeye tercüme edilen bu kaynak eserden temin ettiğimiz bilgileri kısmen Fransızca versiyonuyla mukayese ettik. Belge niteliğindeki bu metin sayesinde, örgütün hiyerarşik yapısı, iktisadi boyutu, dini hayatı, askeri yapısı ve hukuk anlayışından bahsettik. Örgüt anayasasına dayalı yazdığımız bu bölümü, bu konuda Batı’da yapılmış diğer bazı modern kaynaklarla destekledik.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAPINAK ŞÖVALYELERİ'NİN
YÜKSELİŞİ

1. TAPINAK ŞÖVALYELERİ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞ ZEMİNİ

Tapınak Şövalyeleri'nin kuruluşunu, dönemin gerektirdiği şartlar ölçüsünde değerlendirmek gerekir. Bu şartları ancak Kudüs Haçlı Krallığı'nın kurulmasından sonra, bölgede meydana gelen değişimle birlikte açıklayabiliriz. Tapınak Şövalyeleri, Kudüs Haçlı Krallığı'nın kuruluşundan sonra, bölgede meydana gelen siyasi, ekonomik ve askeri değişimin yarattığı şartlara bir tepki olarak doğdu. Bu şartları genellemek gerekirse, örgüte de karakterini veren dini ve askeri şartlar olarak iki özellikle karşılaşırız. Zira Tapınak Şövalyeleri, Kudüs Haçlı Krallığı'nın kuruluşundan sonra, krallığın savunulması ve o dönemde Avrupa'dan Kudüs'e hac ibadeti için gelen hacı adaylarının güvenliğinin sağlanması amacıyla kuruldu. İşte bu nedenle bu başlık altında, Tapınak Şövalyeleri'nin kuruluş amacını teşkil eden şartları, böyle bir yapılanmaya meşru zemin oluşturan gelişmeleri ve örgütün kuruluşundan sonra destek bulmasını sağlayan saikleri değerlendireceğiz.

1.1. Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu

15 Temmuz 1099 tarihinde, farklı etnik unsurlardan oluşan kalabalık bir Haçlı Ordusu, Katolik Kilisesi propagandasının temel dinamiklerinden birisini teşkil eden Kudüs'ü ele geçirmiş ve bu açıdan düşmanlarına karşı psikolojik bir üstünlük elde etmişlerdi.¹ Seferin en başından beri Kudüs'ü ele geçirmeyi Tanrı'ya karşı bir vazife addeden, en azından bunu güçlü bir meşruiyet kaynağı olarak gören Haçlılar, bu başarıyı kendilerine bahşettiğine inandıkları Tanrı'ya şükranlarını sunmak üzere 17 Temmuz'da Kutsal Mezar Kilisesi'nde bir ritüel

¹ Albert of Aachen, , *Historia Jerosolimitona: History of the Journey to Jerusalem*, Ed. ve Çev. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007, s. 401, 443.

gerçekleştirdiler. Şükür ritüelinden sonra Haçlılar, Kudüs'ü ele geçirirken yaptıkları katliam ve tahribatın etkilerini onarıp temizlemek, harabeye dönen yapıları imar etmek, şehrin ortasında hastalık saçan cesetleri temizlemek, kısacası şehri yaşanabilir bir hale getirmek için kendi aralarında bir iş bölümü gerçekleştirdiler.²

Kilise'nin Haçlı Seferi tasarısında etkili bir propaganda aracı olarak kullandığı ve Haçlı orduları için “dini kutsiyetiyle” manevi bir güç teşkil eden Kudüs, yaklaşık dört asırlık İslam hâkimiyetinin ardından, ilk defa Latinlerin eline geçmişti. Latinler kutsal şehri ele geçirmişlerdi fakat kutsiyet atfedilen böyle bir şehri yönetecek idari bir geleneğe sahip değillerdi. “Kutsal Şehir” Kudüs, ne şekilde, nasıl bir statü ile idare edilecekti? Haçlı ordularının lider kademesini teşkil eden birtakım kont ve dük, bu meseleyi bir karara bağlamak, yani şehrin yönetim şeklini belirlemek amacıyla, şehrin zaptından bir hafta sonra geniş kapsamlı bir toplantı gerçekleştirdiler. Şehrin yönetim şekline dair farklı görüşlerin tartışıldığı anlaşılan bu müzakerelerde Haçlı liderleri, şehrin dini bir statüde mi, yoksa seküler bir yönetim anlayışıyla mı idare edileceği konusunda birtakım ihtilaflar yaşadılar. Birinci Haçlı Seferi'ne katılan liderlerin büyük bir çoğunluğu, o dönemin şartlarında imkânsız gibi görülen bir yönetim anlayışı olarak teokratik bir rejim inşa etme arzusundaydılar. Ağırlığı din sınıfından oluşan bu liderler, Kudüs'ün teokratik bir devlet statüsüyle yönetip, hükümdarın bu yönetimde bir savunma bakanı olarak görev yapması yönünde

² *The Earliest and Chronicle of the First Crusades, (The Gesta Francorum Hierosolimi Tonorum) The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims*, Ed. ve Terc. Nirmal Dass, Birleşik Krallık, 2011, s. 104; Türkçe tercümesi; *Anonim Haçlı Tarihi*, Çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 156-159; Fulcherius Carnotensis, s. 114; Albert of Aachen, 443; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 59; Phyliss G. Jestice, “Kudüs 1099”, *Dünya Savaş Tarihi: Haçlı Seferleri 1097-1444*, C. V, Çev. Emir Yener, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 47.

hâkim bir görüşün temsilcisi oldular.³ Zira bu sefer, İsa'nın ruhaniyeti adına başlamıştı ve şehri ele geçirdikten sonra da bu dini motivasyonun devam etmesi büyük bir önem arz etmekteydi. Bu nedenle toplantıda üzerinde hassasiyetle durulan konu, hükümdarı belirlemek için gerçekleştirilecek toplantıyı yönetecek bir patriğin seçilmesiydi.⁴ Bu görev için uygun aday olarak ise, Le Puy piskoposu Adhemar ön plana çıkmaktaydı. Ancak Adhemar'ın ani ölümü ve bu göreve layık başka kimse- nin bulunmaması, kraldan önce patriği seçme fikrini ortadan kaldırmış oldu. Artık tek alternatif bir an önce şehri yönetecek kralı seçmekti. Bu seçim ise, Haçlı liderleri arasında entrika dolu tartışmaların yaşandığı bir süreci beraberinde getirdi.⁵

Kudüs Haçlı Krallığı'nı yönetecek lideri seçmek için, yüksek rütbeli din adamları ve soylulardan oluşan bir meclis oluşturuldu. Bu mecliste yapılan görüşmeler neticesinde ise, Toulouse Kontu Raymond'un ismi ön plana çıktı. Fakat Raymond, İsa'nın ruhaniyetine saygısını öne sürerek, İsa'ya diken- li tac giydirilen bir şehirde krallık tacını giymeyeceğini beyan edince, süreç farklı bir boyuta taşındı. Raymond kendisine ısrar edileceğini düşünüp teklifi reddedince, bir hafta içinde yeni bir seçime gidildi. Yapılan seçimde Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon'nun ismi öne çıkınca, kutsal şehrin kralı olma tek- lifi ona yapıldı. Godefroi bu teklifi, kutsal şehirde krallık tacı giymesinin doğru olmayacağını, kendisine kral yerine "Kutsal

³ William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, Çev. ve Ed. Emily Atwater Babcock ve A.C. Krey, C. 1, Columbia University Press, New York 1943, s. 379; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 2, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 70; Michael Haag, *The Templars: The History and The Myth*, Profile Books LTD, Londra 2008, s. 116-117. (Bu eserde sayfa numaraları bulunmadığından pdf numaraları verilmiştir).

⁴ Göktuğ Halis, *Tapınak Şövalyeleri: Tarih ve Spekülasyon*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul 2006, s. 54.

⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 59.

Mezar Kilisesi'nin muhafızı" unvanının verilmesinin daha uygun olacağı şeklinde politik ve dönemin konjoktürüne uygun sözlerle tereddütsüz kabul etti. Böylece uzun müzakere ve tartışmaların ardından Godefroi, Kudüs'te kurulan yeni idari sistemin ilk kralı seçildi.⁶

Haçlı liderleri, şehri yönetecek kralı, yani dünyevi otoriteyi belirledikten sonra, Kudüs'ün idaresinde etkin olacak dini otoriteyi de belirlemek amacıyla birtakım müzakereler yürüttüler. Bu süreçte ön plana çıkan Arnoul (1112-1118), şehrin en büyük dini otoritesini temsil edecek kişi olarak Kudüs patriği seçildi. Tabii bu seçim, asırlardır hüküm süren dinsel idare tarzında köklü bir değişimin yaşanmasını da beraberinde getirdi. Bu tarih itibarıyla Maturano Piskoposu ve Norman-İtalyan asıllı Arnoul'un Kudüs'e patrik olarak seçilmesi, kısa sürede şehirde dini bağlamda köklü değişiklikleri de beraberinde getirdi. Zira şehirde farklı din ve mezhep taraftarları arasında kurulmuş olan eski denge birden bozulmuş oldu. Arnoul, Katolik mezhebine mensuptu. Bu doğrultuda Roma Kilisesi'nin Doğu Kiliseleriyle arasında mevcut politik ve kristolojik anlaşmazlıklar derhal su üstüne çıkarıldı ve bunlar, Doğu Kiliselerini temsil eden ruhbanlara ait birtakım eski hakların ellerinden alınması noktasında ustaca kullanıldı.⁷ Arnoul, söz gelimi, şehirdeki meşhur Kutsal Mezar Kilisesi'nde yüzlerce yıldır Doğu kilise hiyerarşilerine has adetlere ve ritüellere göre ayin icra eden tüm ruhbanları aforoz etti. Elbette onun bu yaklaşımı, Hristiyan mezheplerine eşit mesafede yaklaşan ve onların tümüne inanç ve ibadet serbestisi tanıyan Müslüman yönetimlerin

⁶ *The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims*, s. 104; *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 158-159; Albert of Aachen, s. 445-447, 451-453; William of Tyre, C. 1, s. 380, 382; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 59; Haag, s. 116-117.

⁷ Hristiyanlık içi politik ve kristolojik tartışmalar için bkz. Zafer Duygu, *Hristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da Kilise Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, Divan Yayınları, İstanbul 2017.

siyasetiyle zıttı. Böylece Kudüs, dinlerin ve mezheplerin bir arada buldukları müşterek bir kutsal şehir olmaktan ziyade, Katolik inanç ve ideolojinin egemenliği altındaki bir şehre dönüştürülmüş oldu.⁸ Yani Kudüs artık, farklı inançlara bağlı farklı mezheplerin özgürce ibadetlerini gerçekleştirdiği bir dini merkez olma vasfını yitirerek yalnızca Katolik inanç ve ideolojinin uygulandığı bir mekân haline geldi.

Kudüs'ün nasıl ve kim tarafından yönetileceği meselesi, uzun soluklu müzakereler neticesinde belirlenip iç işleyişe dair bir düzen tesis edildikten sonra, Haçlı liderleri tüm dikkatlerini dış politikaya çevirdiler. Krallığın dış politikaya dair önceliğinde Mısır meselesi vardı. Godefroi, Kudüs kralı seçildikten sonra ilk icraat olarak, Kudüs Krallığı'na karşı harekete geçen ve bu açıdan krallık için bir tehdit oluşturan Mısır Fatımi ordusuna karşı bir sefer gerçekleştirdi. Fatımi ordusunu Remle yakınlarında ani bir baskınla mağlup eden Kudüs Haçlı Krallığı böylece Filistin'deki egemenliğini perçinlemiş oldu. Ancak bu başarı, Haçlı liderleri arasında mevcut güç ve nüfuz mücadelelerini de gün yüzüne çıkardı. Üstelik bu iç rekabet başka sorunları da beraberinde getirdi. Nitekim şehrin kralı Godefroi, hem de Müslümanlara karşı elde ettiği başarılarla rağmen, 1099 yılında Batı'dan "Haçlı yemini"ni yerine getirme söylemiyle Kudüs'e gelen Baudouin ile Antakya Prensi Bohemond'un siyasi entrikalarıyla⁹ karşı karşıya kaldı. Örneğin

⁸ William of Tyre, C. 1, s. 384-385; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 59; Ahmet Türkkan, "Başlangıçtan Günümüze Kudüs Latin Patrikliği", *Milel ve Nihal*, C. 10, S. 2, Mayıs-Ağustos, 2013, s. 37.

⁹ Haçlı liderlerinin erken bir dönem sayılabilecek bir süreçte birbirlerine karşı hâkimiyet mücadelelerine girmeleri ve bu hususta çeşitli entrikalara tevessül etmeleri, Haçlı Seferleri'nin, (en azından belli bir kesim açısından) sadece dini saiklerle gerçekleşmediğine dair emsal teşkil edebilecek niteliktedir. Haçlıların (en azından belli bir kesim için) dini bir amaç taşımadığına dair önemli bir gösterge Üçüncü Haçlı Seferleri esnasında yaşanan bir hadiseyle de örneklendirilebilir. Buna göre Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Doğu'ya gelip Kudüs'ü tek-

Bohemund'un yanında getirdiği Pisa'nın muhteris başpiskoposu Daimbert, Kudüs'te kurulmaya çalışılan düzeni karıştıracak eylemlerde bulunmuştu. Nitekim sürecin sonunda Arnoul azledildi ve Daimbert Kudüs patriklik makamına oturdu. Bu başarı Daimbert için sadece başlangıçtı. Zira o, Godefroi'nin ölümü sonrasında, Yafa'yı da içine alacak daha geniş çaplı teokratik bir idari sistemin başı olma hayali kuruyordu. Açıkçası Godefroi'nin de Daimbert'in bu taleplerine karşı koyacak gücü yoktu. Ancak Godefroi'nin 1100 yılındaki ani ölümü, Patrik Daimbert'in planlarının gerçekleşmesine engel oldu. Çünkü Godefroi öldüğü esnada Daimbert seferdeydi ve planlarını hayata geçirecek fırsata sahip değildi. Daimbert her ne kadar Kudüs'ün idaresini ele geçiremeye çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Çünkü yakınları, Godefroi'nin ölümü üzerine gizlice Urfadaki kardeşi I. Baudouin'e haber ulaştırarak, Kudüs'e gelip idareyi ele almasını sağladılar.¹⁰

Kudüs Haçlı Kontluğu'nun ilk kralı Godefroi'nin bir yıllık zayıf ve siyasi otoriteden yoksun saltanatının ardından, kardeşi Urfa Kontu I. Baudouin Kudüs'e gelerek tahta oturdu. Baudouin, Godefroi'nin aksine "kral" unvanını kabul etti ve üstelik Bohemund'un desteğiyle Kudüs'te krallık tahtını ele geçirme hayalleri kuran Daimbert'in elinden tac giydi. Bu olayla birlikte Kudüs, bir kilise devleti statüsünden çıkarak en başından beri Haçlıların arzuladığı feodal krallık statüsüne kavuştu. I. Baudouin, Antakya Kontu Bohemond ile Patrik Daimbert

rar geri almak gibi dini bir amaç edinen Aslan Yürekli Richard, Kudüs'ü kuşatma fırsatı elde ettiği bir zamanda ganimet yüklü bir bedevi kervanının geçiş haberini almış ve kuşatmadan vazgeçerek yönünü ganimetleri ele geçirmek üzere değiştirmişti. Yani Richard, dünyevi beklentilerini, Kudüs'ü Hristiyan dünyasına geri kazandırma gibi manevi bir kazanımın üstünde tutmuştu. Bkz. Çeçen, s. 145.

¹⁰ Henry Stebbing, *The History of Chivalry and the Crusades*, C. 2, Printed For Constable and Co., Edinburgh, 1830, s. 9; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 89-90; Haag, s. 117.

ittifakının tüm engellemelerine rağmen 18 yıl boyunca hüküm süreceği Kudüs Krallık tahtına oturdu.¹¹ Bu sırada Kudüs, birçok açıdan oldukça zor koşullar altındaydı.¹² Özellikle siyasi açıdan hassas durum ve mali yönden yaşanan sıkıntılar, yeni kralın başını ağrıtabilecek derecedeydi. Runciman, bu durumu şöyle özetlemektedir:

Filistin'in orta dağlık bölgesi, Esdrelon ovası ve düşman arazisi içinde kalmış bir kaleden müteşekkil dağınık bir hâkimiyet bölgesinden ve bir avuç dolusu kanun, nizam tanımayan serkeş şövalye ile güvenilmesi caiz olmayan yerli ücretli askerlerden mürekkep küçücük bir ordu-
dan ibaretti. Krallığın yegane sağlam uzvu kilise idi; ve bu kilise içinde de Daimbert ve Arnoul'un idaresinde iki parti birbirleriyle mücadele etmekteydi.¹³

Krallığı, karşı karşıya kaldığı mali ve askeri sıkıntılardan kurtamak için her türlü imkânı değerlendirip bu duruma çeşitli çareler arayan I. Baudouin, nihai olarak Avrupa'dan para ve asker talebinde bulunmak zorunda kaldı. I. Baudouin'in talebi doğrultusunda 1100¹⁴ yılında Avrupa'dan yaklaşık 250.000 kişiden oluşan bir ordu gönderilse de bunların sadece 20.000'i Kudüs'e ulaşabildi.¹⁵

¹¹ William of Tyre, C. 1, s. 387, 415; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 90; Fulcherius Carnotensis, s. 201.

¹² Willermus Tyrensis'e göre, Godefroi 1 yıllık krallığı boyunca Kudüs Krallığı'na büyük katkı sağlamış başarılı ve dindar bir liderdi. Bkz. William of Tyre, C. 1, s. 388-389.

¹³ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 2, s. 58.

¹⁴ 1101 Haçlı Sferi olarak geçen bu seferin çağırısı 1100 tarihinde yapıldı. Papa, kralların da katılımını ön gören geniş katılımlı bir Haçlı Seferi çağırısı yaparken, bu sefere sadece dükler, kontlar ve kilise ileri gelenlerinden katılım sağlandı ve bu sefer üç ayı ordudan teşekkül etti. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, ss. 61-67.

¹⁵ 250.000 rakamı bizlere oldukça abartılı gelmektedir. Campbell'in verdiği bu rakama başka bir kaynakta tesadüf edemedik. Bu nedenle bu sayıya ihtiyatlı yaklaşmakta fayda vardır. Campbell, ss. 13-14; Fulcherius Car-

On sekiz yıllık saltanat döneminde I. Baudouin, bölgede uyguladığı akılcı politikalarla, Kudüs'ün siyasi ve kurumsal açıdan güçlenmesini sağladı. I. Baudouin, kendi döneminde Kudüs Krallığı açısından büyük bir tehdit oluşturan Fatımlerle ve Türklerle yaptığı savaşlarda başarılı neticeler elde etti. I. Baudouin, bölgedeki diğer komşu Müslüman devlet veya beylikler arasındaki çekişmeleri de fırsata çevirerek buralarda ele geçirdiği bölgeleri askeri açıdan tahkim ettirip, krallığın bu bölgelerdeki konumunu daha güçlü bir hale getirdi. O, ayrıca, krallığı sürecinde deniz ticaretinde ün yapmış, geniş bir filo ağına sahip Venediklilerden ve Cenovalılardan sağladığı destekle, Filistin'in sahil bölgelerini ele geçirmeyi de başarmıştı. Böylece Baudouin, Kudüs Krallığı'nın sınırlarını Yafa, Beyrut, Akka, Kaysariye, Trablus, Sayda, Hayfa, Arsuf gibi önemli kıyı şehirlerini de kapsayacak şekilde genişletti. Ancak I. Baudouin, Mısır'a yönelik bir seferin dönüşünde, 1118 yılında öldü ve kendisine halef olarak da kuzeni olan Urfa Kontu II. Baudouin'i (Baudouin de Bourg) işaret etti.¹⁶

Baudouin'in, bu siyasi başarılarına ilaveten idari, mali ve hukuki alanlarda da bazı başarılar elde ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Fulcherius Carnotensis, Baudouin'den sitayişle bahsederek onun döneminde Kudüs'ün büyük bir gelişme kaydettiğini belirtmektedir.¹⁷ Ne var ki I. Baudouin'in siyasi ve askeri başarısı, etrafı Müslümanlarla çevrili Kudüs Krallığı'nın bölgedeki güvenliğini tam olarak sağlayabilmesi için yeterli bir durum değildi.

notensis, s. 147.

¹⁶ Albert of Aachen, s. 865, 869; William of Tyre, C. 1, s. 433-437; Fulcherius Carnotensis, s. 134-136, 201; İbn Kalanisi, *Şam Tarihine Zeyl...*, s. 34; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 91; Lieut.Col. C. R. Conder, *The Latin Kingdom of Jerusalem: 1099 to 1291 A. D.*, Committee of the Palestine Exploration Fund, Londra 1897, s. 88-89; İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, 10/431-432..

¹⁷ Fulcherius Carnotensis, s. 201.

1.2. Haçlılar Açısından Güvenlik Sorunu ve Hac Meselesi

1.2.1. Güvenlik Sorunu

I. Baudouin döneminde Kudüs Haçlı Krallığı askeri ve mali açıdan müspet yönde bir gelişme gösterse de Krallık okyanusun ortasında bir ada misali, Müslüman devletler tarafından çevrelenmişti ve her an olası Müslüman saldırısıyla karşı karşıyaydı.¹⁸ İnsan kaynaklarının kıtlığı da cabasıydı. İlk Haçlı Seferi sırasında Doğu'ya gelen önemli savaşçıların büyük bölümü, elde edilen başarılarla birlikte görevlerini tamamladıkları inancıyla ya kuzey bölgelere gidiyorlar ya da Avrupa'daki yurtlarına dönüyorlardı. Onlar, ordularını da beraberlerinde götürüyorlardı. Doğu'da kalmayı sürdürenler ise, daha ziyade askeri açıdan krallığa pek faydası dokunmayan, macera arayışı içindeki gruplardan ibaretti. Bu gibi faktörler nedeniyle Kudüs'ün nüfusu hayli azalmıştı. Bu durum, şehrin Müslümanlara karşı savunmasız halde kalması demekti.¹⁹ Kudüs Kontluğu'nun, kuzeydeki Urfa ve Antakya kontluklarıyla irtibatı da görece sınırlıydı. Çünkü Müslümanlar, bu devletlerarasındaki ulaşım ve iletişim kanallarında her zaman tehdit oluşturuyorlardı.²⁰ Baudouin, bu zor koşullar altında Avrupa'dan talep ettiği askeri ve mali yardımlarla durumu idare etmeye çalışıyordu. Ancak bilhassa askerlerin ve şövalyelerin azlığı nedeniyle krallığı savunmak hakikaten güçtü.²¹

¹⁸ James Wasserman, *The Templars and the Assassins: The Militia of Heaven*, Çev. Lisa Coffin, Inner Traditions, Rochester, Vermont 2001, s. 157-158.

¹⁹ Sean Martin, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009, s. 17; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 1, s. 226; Fulcherius Carnotensis, s. 132; Stebbing, s. 15.

²⁰ Edward Burman, *The Templars: Knights of God*, Destiny Books, ABD 1986, s. 13.

²¹ Adrian J. Boas, *Archeology of the Military Orders; A survey of the Urban Centers, Rural Settlements and Castles of the Military Orders in the Latin East (C.1120-1291)*, Routledge Taylor Francis Group, New York 2006,

Kudüs Kralı II. Baudouin, krallığın içinde bulunduğu bu zor koşullar karşısında birtakım sert tedbirler almaya mecburdu. O, örneğin, nüfus azalmasını engellemek amacıyla, bahar ve yaz aylarında Kudüs'e gelen hacıların geri dönüşlerini zorlaştırarak onların şehirde kalmalarını sağlamaya çalıştı. Hatta bu hacılardan bazılarını asker olarak krallık ordusuna bile alıyordu. Ancak bu uygulamalar, şehrin asker ihtiyacını karşılamak için yeterli değildi. Ayrıca sorun sadece askeri yetersizlik de değildi. İşte görülen nüfus azlığı ve para sıkıntısı, Baudouin'in önündeki en hayati engeller olarak ön plana çıkmaktaydı. Zira iç idare bakımından Baudouin'in her şeyden önce insan gücü ve bu gücü harekete geçirecek paraya ihtiyacı vardı. Çünkü Baudouin, kendisine tâbi olan yerel yöneticileri kontrol altında tutabilecek kadar güçlü ve zengin olmadığı takdirde, krallığını planladığı şekilde teşkilatlandırıp güçlendiremezdi. II. Baudouin, bu amaçla Patrik'ten kendisine kilise hazinesinden yardım yapmasını istedi. Gecesi-gündüzü şölen ve eğlence içinde geçen Patrik Dagabert ise bu talebi reddederken kilisenin tüm vergilerden muaf olduğu hatırlatmasını yaptı ve zenginliğin başka amaçlar için gerektiğini bildirdi.²² Kısacası, krallık kilisesinin bile II. Baudouin'e hiçbir faydası yoktu.

II. Baudouin, Avrupa ve Kudüs Kilisesi'nden beklediği askeri ve mali yardımı sağlayamayınca, kendi imkânları doğrultusunda bazı çareler aramaya başladı. Baudouin bu doğrultuda ilk olarak, şehrin nüfusunu arttırabilmek amacıyla özellikle bölgedeki yerli Hristiyanları Kudüs'e çekmeye çalıştı. Çünkü krallık kapasitesinin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü boştu ve mevcut nüfus da Kudüs ile Yafa arasında yer alan ve yaklaşık 20 köy ve kasabadan oluşan bir alana sıkışmıştı.²³ Baudouin bu sorunlara

s. 2; Campbell, s. 14.

²² Campbell, s. 14,16; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 2, s. 7.

²³ William of Tyre, V. 1, s. 507-508; Burman, *The Templars...*, s. 16-17; Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, C. VIII, S. A. and H. Oddy, Londra 1809, s. 139-140; Runciman, *Haçlı*

çözüm bulabilmek, en azından şehirdeki nüfus problemini ortadan kaldıracak için, Suriye'deki yerli Hristiyan nüfusu çekmeye büyük bir gayret gösterdi. Hatta Baudouin, Kudüs Krallığı'na gelmeleri halinde kendilerine ev ve arazi tahsis etme vaadinde bulundu. Dahası, krallığa yerleşecek olanlardan mısır, buğday, arpa gibi ürünlerden alınan %8'lik vergiyi kaldıracağını söyledi. Ancak ucuz konut, arazi ve yiyecek teşvikleri, şehrin nüfus açısından gelişmesine beklenen katkıyı sağlamadı. Bunun üzerine II. Baudouin, bu sefer de ticaret sahasından gelir elde edebileceği umuduyla, Müslüman-Hristiyan ayırımı yapmaksızın isteyen herkesin şehre dilediği şekilde girip ticaret yapabileceğini beyan etti.²⁴

Krallığın nüfusunu arttırmaya yönelik ekonomik teşvik uygulamaları da istenilen neticeyi vermeyince, Baudouin yeni bazı adımlar atmak durumunda kaldı. Baudouin'in bir sonraki adımı, geniş sosyal ve dini haklar zemininde insanları kente çekebilecek yeni arayışlar üzerineydi. O, özellikle yerli Doğu Hristiyan unsurları hedef almıştı. Nitekim krallığa göç edecek yerli Hristiyanların kendi dillerini koruyup ibadetlerini özgürce yerine getirebileceklerini açıkça beyan etti. Katolik mezhebi dışındaki Hristiyanları şehre çekebilmek amacıyla, farklı mezhepler arasında evlilikler de dâhil olmak üzere pek çok uygulamayı serbest bıraktı. Hatta o, bu hoşgörü iklimine krallığın tebaası olmaları koşuluyla Müslümanları ve Yahudileri bile dâhil etti. Buna göre şehre gelecek olan Müslümanlar ve Yahudiler, kendi mabetlerinde ibadet edebilecekler, mahkemelerde yeminlerini kendi kutsal kitapları üzerine edebileceklerdi.²⁵

Seferleri Tarihi, C. 2, s. 7.

²⁴ Edward Burman, *The World Before Columbus : 1100-1492*, W. H. Allen & Co Plc, Büyük Britanya, 1989, s. 28; Burman, *The Templars...*, s. 16-17; Fulcherius Carnotensis, s. 209.

²⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 2, s. 83.

Açıkça anlaşıldığı gibi II. Baudouin'in söz konusu politikalarında hedef kitle Doğu Hristiyanları ile Müslümanlardı. Zira o, şehirde nüfusu ve üretimi arttırmaya mecburdu. Ne var ki bu durum orta vadede Papalık nezdinde ve ayrıca yerli Hristiyanları, Müslümanları ve Yahudileri katletmeleriyle tanınan fanatik Franklar arasında rahatsızlıklar yaratmaya başladı. Ancak Baudouin bu uygulamalarında bir beis görmüyordu çünkü şehrin üretimini arttıracak ve güvenliğini sağlayacak yerleşimcilere ihtiyacı vardı. Batı bu konuda yeterli desteği sağlamazsa da krallığına gelecek herkesi kabul etmeyi uygun görüyordu. Baudouin'in bu uygulamaları, fanatik Franklar arasında rahatsızlık yarattı. Bu fanatik grup, Bizans Kilisesine bağlı yerli Suriye Hristiyanlarını, Müslümanları ve Yahudileri katlediyordu. Ancak Baudouin'in nüfusa ihtiyacı vardı ve buna engel teşkil edecek hiçbir eyleme müsaade etmiyordu.²⁶

12. yüzyılın ilk çeyreğinde Kudüs Krallığı'nın içinde bulunduğu şartlar, özetle bu şekildeydi. Dahası krallığın içinde bulunduğu bu şartlar, Avrupa'dan buraya hacı olmaya gelen Hristiyanların can ve mal güvenliğini olumsuz yönde etkileyen olayların yaşanmasına da büyük ölçüde etki etmekteydi. İşte Tapınak Şövalyeleri, Kudüs Krallığı'nun bulunduğu böyle bir iklimde, aşağıda da anlatacağımız üzere hac ibadetini ifa etmek üzere Doğu'ya gelen Hristiyan hacıların maruz kaldığı saldırılara bir tepki olarak ortaya çıkacaktı.

1.2.2. Hac Meselesi

Hac, kutsal kitaplarda, ilgili dine mensup insanlara Tanrı tarafından emredilen bir ibadet şeklidir. Hac ibadeti, her dinin kendi anlayışı doğrultusunda farklı mekânlarda, farklı şekillerde icra edilmektedir.²⁷ Hac, şartlar ve koşullar ne olursa olsun,

²⁶ Campbell, s. 15.

²⁷ *Yaradılış Kitabı*, 21: 33, 28: 16-22; *Matta*, 21: 1-11, 15-17; *Markos*, 11: 1-10; *Luka*, 19:28-40, *Resullerin İşleri*, 2:46; 3:1; *el-Hac* 22:27-29; *Âl-i İmrân* 3:97; Ömer Faruk Harman, "Hac: İslâm'dan Önceki Dinlerde

inancına paralel olarak, tarih boyunca insanoğlunun en çok önem verdiği dini ritüellerden biri olmuştur.²⁸ Yani hacı olmak arzusu, insanın dini tabiatında etkin bir konuma sahip olmuştur. İnsanoğlu, inancının bir parçası olarak kutsiyet atfederek büyük bir saygı ve sevgi beslediği ve bu açıdan mensubu oldukları dinin önde gelen din adamlarının bir zamanlar doğdukları, yaşadıkları, faaliyet gösterdikleri ve öldükleri yerleri görmeyi, inancının bir parçası saymıştır.²⁹ Bu bağlamda, pagan olsun, semavi olsun her dinin kendine özgü bir hac ibadeti, bu ibadeti gerçekleştirdiği bir kutsal mekân anlayışı söz konusudur.

Kurtarıcı bir Mesih olarak görülen Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü ve ardından dirilerek göğe yükseldiği inancına dayananan Hristiyanlık³⁰ için bu mekân, Kudüs'ten ibaretti. İnanışa göre, İsa'nın havarileri, onun dünyadan çekilmesi sonrasında Kudüs'te toplanarak küçük bir cemaat halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bir geleneğe göre, havarilerin Kudüs'te sıkça toplandıkları yerde Siyon Kilisesi isminde bir kilise kurulmuştur. Bu kilise, sonraki süreçlerde hacılar tarafından ziyaret edilen bir ibadethane olmuştur. Ancak ikinci asrın erken dönemlerinden Constantinus dönemine kadar, Hristiyanlar Beytüllahim'daki İsa'nın doğduğuna inanılan mağara, çarmıha gerildiğine inanılan Golgotha gibi muhtelif yerleri hac ibadet mekânları olarak kullandılar.³¹ Ancak İmparator Constantinus (306-337) döneminde Kudüs'te Kutsal Mezar Kilisesi'nin inşa edilmesi, Hristiyanların hac ibadetinin mekânsal

Hac", *TDVİA*, C. 14, Ankara 1996, s. 382-386; Abdülkerim Özyayın, "Hac: İslam'da Hac", *TDVİA*, C. 14, Ankara 1996, s. 388.

²⁸ Mayor George Prector, *History of the Crusades: Rise, Progress and Results*, The Keystone Publishing Co, Philadelphia 1889, s. 19.

²⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 1, s. 30.

³⁰ Konuya dair tüm detaylar için bkz. Zafer Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller: Hristiyanlık Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2019.

³¹ Harman, "Hac: İslâm'dan Önceki..." s. 384.

anlayışına farklı bir boyut kazandırdı. Bu tarihlerden itibaren Kudüs Ortaçağ Hristiyan Avrupa toplumu için sadece haritalarda yer alan bir mekân değil, idealleri süsleyen bir imge haline aldı.³²

Kilise tarihçileri, İmparator Constantinus dönemine ilişkin anlatımlarında, dönemi ve dönemin aktörlerini Hristiyanlık namına daha da önemli gibi gösterebilmek amacıyla abartılı anlatımlar yapabilmişlerdir. Bu anlatımlar arasında örneğin Constantinus'un annesi Helena'nın Kudüs'te İsa'nın çarımıha gerildiği Haç'ı bulduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır. Geleneğe göre, Helena burada Kutsal Mezar Kilisesi adında bir ibadethane de inşa ettirmiştir.³³ Bu gelişme, Hristiyanlık özelinde hac ibadeti açısından önemli olmuştur, zira dördüncü yüzyıldan itibaren Hristiyanlar artık Kudüs'teki bu Kutsal Mezar Kilisesi'ni hacı olmak için ziyaret etmeye başlamışlardı.³⁴ Hristiyanların, eski azizlerin yaşadıkları veya ebedi istirahatete çekildikleri yerleri ziyaret etmek suretiyle hac vazifesini yerine getirdiklerine inandıkları da bilinmektedir. Söz gelimi, bu bağlamdaki bir rivayete göre İmparator II. Theodosius'un (408-450) eşi Eudoka da Kudüs'e yerleşmiş ve o da Hz. Meryem'in kutsal kalıntılarını bulmuştu. Bu rivayetin inandırıcı olmadığı da açıktır, ancak yine de Hristiyanlık bünyesinde ses getiren bir söyleme dönüştüğü anlaşılmaktadır. Zira Hristiyan hacılar,

³² Michael J. O'Neal, *The Crusades Almanac*, Ed. Marcia Merryman Means ve Neil Schlager, Thomson Gale Publishing, USA 2005, s. 33.

³³ Haçın bulunması ve Kutsal Mezar Kilisesi'nin inşa edilme sürecine dair ayrıntılı bilgi için bkz. *The History of the Church, From Our Lord's Incarnation to the Twelfth Year of The Emperor Mouricius Tiberius or the Year of Christ As It was Written in Greek by Eusebius Pamphilus, Bishop of Caesarea in Palestina; Socrates Scolasticus, Native of Constantinople; and Evagrius Scholasticus, Born at Epiphania in Syria Secunda*, Yay. Z. M. For Awns-ham ve John Churchill, Londra 1659, ss. 298-299

³⁴ Zur Shalev, "Christian Pilgrimage and Ritual Measurement in Jerusalem", *Max Planck Institute for the History of Science*, 2009, s. 4; Gibbon, C. VIII, s. 304; Michael J. O'Neal, s. 33.